

ДОСЛІДЖЕННЯ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Козубовська Ірина Василівна

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
загальної педагогіки та педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Милян Жанна Іванівна

викладач кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна

Булеза Богдана Ярославівна

аспірант

В Україні на сьогоднішній день є значна кількість неповнолітніх, схильних до девіантної поведінки, тому різні аспекти девіантної поведінки та її профілактики досить інтенсивно досліджуються українськими вченими (І. Ковчина, Н. Максимова, І. Парфанович, В. Оржеховська, В. Синьов, Т. Федорченко, М. Фіцула та ін.).

Слід відзначити, що проблема девіантної поведінки неповнолітніх є актуальною і для багатьох інших країн, і деякі з них мають значні здобутки в пошуках шляхів вирішення цієї проблеми. Це, зокрема, США і Велика Британія, досвід яких, на нашу думку, заслуговує вивчення.

Не можна не погодитись із зарубіжними науковцями в тому, що успіх роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, залежить від багатьох факторів, але в значній мірі – від рівня професійної підготовки соціально-педагогічних кадрів і їх готовності працювати з цією специфічною категорією неповнолітніх. Зауважимо, що в США і Великій Британії з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, найбільше працюють соціальні працівники, соціальні педагоги.

Аналіз робіт зарубіжних учених з проблеми девіантної поведінки неповнолітніх свідчить про їх увагу до особистісно-професійних якостей соціально-педагогічних працівників, оскільки кожна з них у своїй сукупності безпосередньо впливає на запуск внутрішніх механізмів саморегуляції й самовиправлення неповнолітніх. Так, фахівці соціально-педагогічної сфери повинні усвідомлювати, що кожний неповнолітній є унікальною особистістю, яка володіє як позитивними, так і негативними якостями і необхідно створювати умови діяльності для прояву позитивних якостей. При цьому дуже важливо, оцінюючи окремі негативні вчинки неповнолітнього, не переносити цю оцінку на саму особистість.

Основними рисами соціально-педагогічних працівників, які сприяють організації ефективної роботи з проблемними неповнолітніми, на думку більшості вчених, є такі:

- гуманізм – ставлення до людини як вищої цінності на землі, що виражається через здатність до емпатії, розуміння реального стану індивіда, делікатність, тактовність, людяність і милосердя; це – віра в можливості кожної дитини і любов до неї;

- здатність надавати особистісне забарвлення будь-якому процесу взаємодії з неповнолітнім, проживати разом будь-який діалог, будь-яку ситуацію у виховному процесі. Часто підлітки з девіантною поведінкою відрізняються емоційною холодністю, замкнутістю або, навпаки, нестриманістю, неврівноваженістю, що зумовлено нерозвиненістю психологічної сфери емоцій і попереднім негативним досвідом взаємодії з оточуючими людьми. Яскрава особистість педагога, здатного вміло розкривати й контролювати свої почуття, своє ставлення до підлітка, є не тільки привабливою для останнього, але й у процесі взаємодії з ним сприяє «пробудженню» природних людських почуттів, реакцій і емоцій у неповнолітніх, що спонукує їх до відчутних змін у поведінці;

- уміння уникати «наклеювання ярликів», таврування, бути об'єктивним. Сприймаючи підлітків через призму власних оцінок, необ'єктивний педагог стає заручником схем і установок. При цьому він не враховує ні індивідуальності, ні всіх особливостей і часто драматизму особистої долі «важкого підлітка». Підлітки, особливо «важкі», дуже гостро реагують на прояв зневаги, шаблонного ставлення до них, можливих необґрунтованих підозр. Отже, важливо не «таврувати» особистості неповнолітнього, а належним чином оцінювати його позитивні дії, що буде позитивно впливати на його самооцінку і дасть можливість зберігати повагу з боку однолітків, чия думкою підлітки особливо дорожать;

- емоційна рівноваженість, упевненість у собі. Професіонал у жодному разі не може дозволити собі зривів, розгубленості, безпорадності, особливо при роботі з «важкими» підлітками, чия психологічна структура відрізняється емоційною нестійкістю. До якостей цього ж порядку відноситься й культура мови. Педагог у процесі взаємодії з проблемними підлітками повинен вміло користуватися вербальними засобами, підкріплюючи їх дію невербальними (міміка, жести), щоб знайти емоційний відгук в душі підлітка, що в подальшому позитивно вплине на динаміку його поведінки. Уміння володіти мистецтвом спілкування розглядається багатьма вченими як одне з найважливіших у соціально-педагогічній діяльності;

- володіння високим професіоналізмом, знання своєї справи, відсутність дилетантства. Сумлінність у роботі, прагнення до професійного росту стають якостями морального порядку, що вказують також на здатність індивіда до постійного особистісного вдосконалювання. У такому аспекті особистий приклад педагога, повага й захоплення його якостями і вміннями породжують у підлітка прагнення до оволодіння навичками якої-небудь діяльності, спонукають до досягнення певних рівнів уміння й майстерності в ній. У неповнолітнього

розвиваються такі якості, як терпіння, наполегливість, послідовність, здатність правильно організовувати власний час;

- готовність до рефлексії власного досвіду і його вдосконалення. Справжній педагог схильний аналізувати свої дії, осмислювати їх, виявляти помилки і оперативно виправляти їх.

На думку вчених, особливо важливим є гуманне ставлення до особистості неповнолітнього як до вищої цінності, інтерес до його особистих властивостей, здібностей, співчуття, допомога, повага. Дослідник П.Фрейєре переконаний, що тільки через істинно «патерналістичне» (батьківське) ставлення до неповнолітніх вихователі можуть зрозуміти їх спосіб життя і поведінки, налагоджувати довірливі відносини і впливати на них [1, с. 43].

К.В. Маккласкі вказує на важливість присутності оптимізму на всіх етапах і у всіх формах взаємодії з неповнолітнім у процесі подолання відхилень у його поведінці. Вчений стверджує, що неповнолітні завжди надають перевагу вихователю з оптимістичним настроєм, який сприймає світ у яскравих кольорах. Тільки такий педагог, до певної міри, ідеаліст, здатний бачити особливе й позитивне в кожного підлітка, очікувати успіху навіть випадках роботи з найбільш проблемними вихованцями, надавати їм шанс починати все спочатку, «з чистого аркуша». [2, с.11].

Подібні думки можна знайти в працях Б.Гукс, який вважає, що песимістично налаштований вихователь, який не вірить у свої сили і можливості вихованців, приречений на невдачу у професійній діяльності. Неблагополучний учитель не викликає довіри у вихованців [3].

П. Фрейєре й Д. Македо підкреслюють, що в США та деяких інших країнах, де суспільство відрізняється різноманітністю культурного й етнічного складу, перед педагогами постає складне завдання об'єктивного й позитивного відображення дійсності [1, с. 127]. На їх думку, американським педагогам слід використовувати культурний простір неповнолітніх з девіантною поведінкою в «якості відправного пункту» на шляху до культурної самоідентифікації, що стане також початком процесу оздоровлення їх «Я-Концепції». Педагогам необхідно поважати й розуміти специфічний уклад життєвого простору своїх вихованців. Наприклад, взаємодія з підлітками з афро-американських родин повинна починатися з поваги до мови, на якій розмовляють представники цієї етнічної групи («black American language»), при необхідності «перекодовуючи» її в «стандартну» англійську мову. Вчені наголошують, що мова є не тільки засобом комунікації, вона «насичена» ідеологією. Таким чином, важливість уміння знаходити «загальну мову» з неповнолітніми — представниками різних етнічних і расових меншин зумовлена необхідністю «надання вихованцеві простору для його емансипації» [1, с. 128], необхідної умови внутрішніх процесів самоактуалізації й самовиправлення.

Вчені У. Глассер, А.Кін, послідовники конструктивістської моделі виховання, вказують на важливість такої якості особистості педагога, як вміння втримувати баланс між нарощуванням і підтримкою свого авторитету й здатністю бути відкритим і доступним неповнолітніх. Як відзначає У. Глассер, кожній людині завжди треба відчувати, що все, що вона робить, перебуває під її

власним контролем, коли ж «намагаються змусити нас що-небудь робити, навіть заради нашого власного блага, ми схильні до непокори» [4, с. 123]. Ці слова повною мірою стосуються й підлітків з девіантною поведінкою, які зазвичай особливо болісно реагують на будь-яку спробу тиску на них ззовні. Таким чином, відносини між педагогом і підлітком, що будуються за типом «керівник - підлеглий», є неправильними й не принесуть відчутних результатів у діяльності з подолання девіантної поведінки неповнолітніх. І, навпаки, відносини на основі рівноправності, партнерства, доброзичливості дозволять налагодити позитивні емоційні зв'язки між педагогом і девіантним підлітком, що дає можливість педагогові найбільше ефективно, не втрачаючи при цьому особистого авторитету, здійснювати свої виховні завдання.

Отже, зарубіжні вчені акцентують увагу на тому, що особистісно-професійні властивості соціально-педагогічних працівників, безумовно, мають важливе значення для забезпечення успішної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки.

Список літератури

1. Freire P., Macedo D. Literacy. Reading the Word & the World: Critical studies in education series . Massachusetts: Bergin & Garvey Publishers, Inc., 2007. 212 p.
2. Mccluskey K.W. Optimism, Personality and Education. N.Y.: Newsletter, 2006. 175 p.
3. Hooks B. Education as the Practice of Freedom. N.Y.: La Escalera, 2007. 186 p.
4. Glasser W. The Quality School: Managing Students Without Coercion. N.Y.: Harper Perennial, 1999. 173 p.